

تحلیل تطبیقی مجازات توهین به مقدسات در نظام حقوقی ایران و عربستان

سلامه ابوالحسنی^۱نادر عقیقی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۱/۱۵

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی تطبیقی مجازات توهین به مقدسات در نظام‌های حقوقی ایران و عربستان سعودی پرداخته و شباهت‌ها و تفاوت‌های این قوانین را از منظر مبانی فقهی، اجرایی و حقوق بشری تحلیل می‌کند. در ایران، قوانین مربوط به توهین به مقدسات بر اساس فقه شیعه (جعفری) تدوین شده و شامل موادی مانند ماده ۲۶۲ قانون مجازات اسلامی است که سب‌النبی (توهین به پیامبر اسلام) را مستوجب اعدام می‌داند. همچنین، توهین به امامان معصوم و حضرت زهرا (س) با مجازات مشابه روبرو است. علاوه بر این، توهین به قرآن، مساجد و سایر مقدسات اسلامی نیز با مجازاتی همچون حبس، شلاق و جزای نقدی مواجه می‌شود. در مقابل، عربستان سعودی که نظام حقوقی آن بر مبنای فقه وهابیت و مذهب حنبلی بنا شده است، قوانین مدون جزایی ندارد و احکام شرعی آن عمدتاً بر اساس تفسیرهای قضات از شریعت اسلامی صادر می‌شود. در این کشور، توهین به خدا، پیامبر اسلام (ص)، صحابه و اماکن مقدس، معمولاً با مجازاتی همچون اعدام، حبس طولانی مدت و شلاق همراه است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که هر دو کشور در جرم‌انگاری گسترده توهین به مقدسات و اعمال مجازات سخت اشتراک دارند، اما تفاوت‌های مهمی در مبانی فقهی، نوع مقدسات مورد حمایت، نحوه تدوین قوانین و شیوه اجرای احکام میان آن‌ها مشاهده می‌شود.

واژگان کلیدی

توهین به مقدسات، نظام‌های حقوقی، مجازات، کشور ایران، کشور عربستان.

۱. استادیار دانشکده حقوق، گرایش حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

Salameh-abolhasani@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران.

Nader.aghghi1402@gmail.com

۱. مقدمه

توهین به مقدسات، از جمله موضوعات بسیار مهمی است که در قوانین موضوعه تعدادی از کشورها، از جمله نظام حقوقی ایران و عربستان و فقه شیعه و سنی و اسناد بین المللی مکتوب گشته است. دایره شمول توهین به مقدسات که در اسناد بینالمللی، قوانین داخلی کشورهای ایران و عربستان، قرآن کریم و روایات ذکر گشته، میتوان به مواردی اطلاق کرد که مورد احترام جامعه بینالمللی و یا اسلامی هستند. هرچند که در باب توسعه دایره مقدسات در تعیین مصادیق در سطوح پایین تر، اختلاف عقیده و سلیقه نیز قابل مشاهده می باشد. اعتقاد به مقدسات از همان آغاز تشکیل جوامع ابتدایی وجود داشته و واژهی مقدسات هم قابل توسعه و هم قابل تضییق است. در بسیاری از کشورهای اسلامی، از جمله ایران و عربستان سعودی، قوانین خاصی برای مجازات توهین به مقدسات وجود دارد که به دلایل فقهی، اجتماعی و سیاسی به شدت مورد بحث قرار گرفته است. این موضوع نه تنها در نظام حقوقی داخلی این کشورها اهمیت دارد، بلکه از نظر حقوق بین الملل و حقوق بشر نیز مورد توجه قرار گرفته است. در برخی از موارد، اجرای این قوانین منجر به مجازات سنگینی مانند اعدام، زندان طولانی مدت یا مجازات حدی شده است که بازتاب‌های گسترده‌ای در سطح جهانی داشته است. مسئله توهین به مقدسات به دلیل ماهیت مذهبی جوامع اسلامی، ارتباط نزدیکی با مفاهیم عقیدتی و فقهی دارد و در هر کشوری بر اساس مذهب رسمی و رویکرد حکومتی به گونه‌ای متفاوت تفسیر و اجرا می شود. در نظام حقوقی ایران، قوانین مبتنی بر فقه شیعه بوده و موارد مربوط به توهین به مقدسات عمدتاً در قانون مجازات اسلامی تعریف شده است. در مقابل، در عربستان سعودی که دارای یک نظام حقوقی مبتنی بر فقه سنی وهابیت است، اجرای حدود اسلامی در خصوص این جرم تابع تفاسیر خاصی از شریعت است. با توجه به تأثیر این قوانین بر آزادی بیان، حقوق بشر و روابط بین‌المللی، بررسی تطبیقی این موضوع میان ایران و عربستان دارای اهمیت ویژه است. مقایسه این دو نظام حقوقی نه تنها به درک عمیق تر تفاوت‌های فقهی و حقوقی کمک می کند، بلکه می تواند نقاط قوت و ضعف هر نظام را روشن سازد و به ارائه پیشنهادهایی برای اصلاح قوانین در راستای تأمین عدالت و رعایت حقوق بشر منجر شود. پژوهش حاضر تلاش می کند به سئوالات زیر پاسخ دهد:

۱ توهین به مقدسات در نظام‌های حقوقی ایران و عربستان چگونه تعریف شده و چه تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند؟

۲ مبانی فقهی و حقوقی این جرم در دو کشور چیست و چگونه بر قوانین تأثیر گذاشته‌اند؟

روش تحقیق مبتنی بر تحلیل قوانین موجود، بررسی منابع فقهی و مطالعات رویه قضایی در دو کشور است. در این راستا، قوانین مرتبط در دو نظام حقوقی مورد مطالعه قرار گرفته و با تحلیل محتوای آن‌ها، تفاوت‌های موجود از منظر فقهی، اجرایی و قضایی بررسی شده است. همچنین، از دیدگاه حقوق بین‌الملل و حقوق بشر نیز این قوانین ارزیابی شده تا چالش‌های احتمالی آن‌ها در سطح بین‌المللی مشخص گردد. پژوهش‌های زیادی در زمینه مجازات توهین به مقدسات در کشورهای اسلامی انجام شده، اما مطالعات تطبیقی درباره ایران و عربستان کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این مقاله با تحلیل قوانین و رویه‌های قضایی در این دو کشور، به شناخت عمیق‌تری از مبانی فقهی، حقوقی و اجتماعی این جرم کمک می کند. همچنین، با بررسی انتقادی این قوانین از منظر حقوق بشر و مقایسه آن‌ها با سایر نظام‌های حقوقی، می توان نقاط ضعف و قوت هر یک را شناسایی کرده و پیشنهادهایی برای اصلاح قوانین ارائه داد.

۲. معرفی اجمالی نظام‌های حقوقی ایران و عربستان

نظام حقوقی ایران مبتنی بر فقه جعفری (شیعه دوازده امامی) است که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان مبنای اصلی قوانین شناخته شده است. قانون مجازات اسلامی که مجموعه‌ای از احکام فقهی را در قالب قانون مدون ارائه می‌دهد، دربرگیرنده تمامی جرائم حدی، تعزیری و دیات است. در این نظام، توهین به مقدسات به عنوان جرمی علیه دین اسلام تلقی شده و مجازاتی از جمله اعدام، حبس و شلاق برای آن در نظر گرفته شده است. (توکلی، آقا بابایی، شاه ملک پور، ۱۳۹۴) نظام حقوقی عربستان سعودی مبتنی بر فقه سنی (وهایت) است که به شدت به تفسیرهای سنتی از شریعت اسلامی پایبند است. این کشور فاقد قانون مجازات مدون به سبک کشورهای دیگر است و تصمیمات قضایی عمدتاً بر اساس تفسیرهای قضات از متون فقهی اتخاذ می‌شود. احکام صادرشده در دادگاه‌های عربستان عموماً بر مبنای فتاوی علمای وهابی است و مجازاتی مانند اعدام، شلاق و زندان برای جرم توهین به مقدسات اعمال می‌شود. (عالی پور، یکرنگی، ۱۳۹۶)

۱،۲. مفهوم و مبانی توهین به مقدسات

واژه «توهین» در لغت به معنای خوار کردن، سبک شمردن، تحقیر و اهانت است. در زبان عربی، معادل این واژه «الإهانة» یا «الاستهزاء» (تمسخر) است که به معنای بی‌احترامی و تحقیر استفاده می‌شود. واژه «مقدسات» نیز به اشیاء، اشخاص یا مفاهیمی اطلاق می‌شود که در نظر افراد یا جوامع دارای جایگاه ویژه‌ای هستند و بی‌احترامی به آن‌ها ممکن است احساسات مذهبی و فرهنگی را جریحه‌دار کند. توهین به مقدسات به معنای اهانت، بی‌احترامی یا تحقیر امور یا اشخاصی است که در یک دین یا مذهب به عنوان مقدس شناخته می‌شوند. این مفهوم در ادیان مختلف تعاریف و مصادیق متفاوتی دارد. در اسلام، توهین به خداوند، پیامبران، کتاب‌های آسمانی و اماکن مقدس از جمله مصادیق توهین به مقدسات محسوب می‌شود. عنصر قانونی جرم توهین به مقدسات در حقوق کیفری ایران، ماده ۲۶۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و ماده ۵۱۳ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ و ماده ۲۶ قانون اصلاحی مطبوعات مصوب ۱۳۷۹ است. در قوانین موضوعه ایران تا قبل از تصویب قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) در سال ۱۳۷۵، مقررات روشنی در خصوص توهین به مقدسات مذهبی وجود نداشت؛ حال آنکه این موضوع با توجه به اسامی بودن نظام جمهوری اسلامی ایران، از اهمیت و ارزش خاصی برخوردار است. به استثناء موردی که توهین به وسیله نشریات و مطبوعات انجام می‌شد که مطابق قوانین مطبوعاتی مجازات می‌شد (ماده ۲۶ قانون مطبوعات مصوب ۱۳۷۹) در سایر موارد این خلاء قانونی محسوس بود که با تصویب قانون تعزیرات در سال ۱۳۷۵، این مشکل تا حد زیادی حل گردید. (بهمن پوری، حقانی خواه، ۱۳۹۷) در عربستان سعودی نیز، به دلیل اجرای قوانین شریعت اسلامی، توهین به مقدسات با مجازات شدیدی مواجه است. در اصطلاح حقوقی، «توهین به مقدسات» به هرگونه گفتار، رفتار یا نوشتاری گفته می‌شود که سبب بی‌احترامی، تحقیر، تمسخر یا خدشه‌دار شدن اعتبار مقدسات دینی شود. این عمل می‌تواند به صورت مستقیم یا غیرمستقیم صورت گیرد و شامل گستره‌ای از اقدامات، از اظهارات لفظی گرفته تا انتشار تصاویر یا رفتارهای خاص می‌شود. در بسیاری از کشورها، از جمله ایران و عربستان، مقدسات شامل خداوند، پیامبران، کتب آسمانی، اهل بیت، صحابه و اماکن مقدس است. توهین به هر یک از این موارد معمولاً مجازات شدیدی به دنبال دارد که بسته به نظام حقوقی هر کشور متفاوت است. در فقه شیعه، توهین به مقدسات به عنوان یکی از بزرگ‌ترین گناهان تلقی می‌شود که در بسیاری از موارد مستوجب مجازات سنگین است

الف) دیدگاه های شیعه

۱. حرمت توهین به خدا و پیامبر (ص)

در فقه شیعه، هرگونه توهین به خداوند یا پیامبر اسلام (ص) مصداق «سبّ النبی» محسوب می‌شود و مجازات آن اعدام است.

۲. توهین به اهل بیت (ع)

اهل بیت پیامبر (ص) در فقه شیعه جایگاه ویژه‌ای دارند. توهین به امامان معصوم (ع) نیز به عنوان توهین به مقدسات اسلامی تلقی می‌شود و احکام سخت‌گیرانه‌ای برای آن در نظر گرفته شده است.

۳. توهین به قرآن و شعائر اسلامی

هرگونه بی‌احترامی به قرآن، مساجد و شعائر اسلامی نیز در فقه شیعه جرم محسوب می‌شود. برای مثال، سوزاندن قرآن یا تمسخر احکام اسلامی مانند نماز و روزه، مصداق اهانت به مقدسات است و ممکن است مجازات تعزیری یا حدی برای آن اعمال شود. (خدادادی، داداش نژاد، ۱۳۹۷)

ب) دیدگاه فقه سنی (عربستان)

فقه اهل سنت نیز دیدگاهی مشابه نسبت به توهین به مقدسات دارد، اما در برخی موارد تفاوت‌هایی دیده می‌شود.

۱. توهین به خدا و پیامبر (ص)

در فقه سنی، به ویژه در مذهب حنبلی (که پایه فقه وهابیت را تشکیل می‌دهد)، توهین به خدا و پیامبر (ص) به عنوان «کفر اکبر» شناخته می‌شود و فردی که مرتکب چنین عملی شود، مستحق اعدام است. برخی از علمای حنبلی معتقدند که حتی اگر شخص توهین کننده توبه کند، مجازات او اجرا خواهد شد.

۲. توهین به صحابه و مقدسات سنی

در عربستان سعودی که مذهب رسمی آن وهابیت است، توهین به خلفای راشدین و صحابه پیامبر نیز جرم محسوب می‌شود. برخلاف فقه شیعه که اهل بیت را در جایگاه خاصی قرار می‌دهد، وهابیت بر حرمت صحابه تأکید بیشتری دارد و هرگونه توهین به آن‌ها را نوعی کفر می‌داند.

۳. توهین به قرآن و اماکن مقدس

همچنین، هرگونه اهانت به قرآن، کعبه، مساجد و سایر اماکن مقدس اسلامی در عربستان جرم سنگینی محسوب شده و مجازات شدیدی برای آن در نظر گرفته می‌شود. (جاوید، مکرمی قرطاول، ۱۳۹۰)

۳. تفاوت‌ها و شباهت‌های فقهی ایران و عربستان در موضوع توهین به مقدسات

الف) شباهت‌ها

هر دو نظام فقهی، توهین به خدا و پیامبر اسلام را جرم بزرگی می‌دانند که مجازات آن اعدام است. هر دو نظام بر اهمیت احترام به قرآن و اماکن مقدس تأکید دارند. هر دو نظام معتقدند که توهین به مقدسات می‌تواند باعث فتنه و اختلاف در جامعه اسلامی شود.

ب) تفاوت‌ها

در ایران، توهین به اهل بیت (ع) جرم بزرگی محسوب می‌شود، اما در عربستان، تأکید بیشتری بر احترام به صحابه پیامبر دیده می‌شود. در ایران، قوانین جزایی در قالب قانون مجازات اسلامی تدوین شده، اما در عربستان قوانین شرعی بر اساس

فتاوی قضات اجرا می‌شود. برخی از تفاسیر فقهی در عربستان اجرای حدود اسلامی را الزامی می‌دانند، اما در ایران برخی از مجازات تحت شرایط خاصی قابل تغییر هستند. (چاوشی، احمدی، ۱۳۹۱) در بسیاری از کشورهای اسلامی مانند پاکستان، مصر و مالزی نیز قوانین مشابهی درباره توهین به مقدسات وجود دارد. در کشورهای غربی، معمولاً مفهومی به نام «آزادی بیان» وجود دارد که از توهین به مقدسات حمایت نمی‌کند، اما آن را به عنوان جرم تلقی نمی‌کند، مگر اینکه منجر به نفرت پراکنی شود.

۳.۱. بررسی قوانین و مقررات در ایران درباره توهین به مقدسات

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان سند بالادستی حقوقی کشور، برخی از اصول کلی را در زمینه حمایت از مقدسات اسلامی و برخورد با توهین به آنها بیان کرده است. مهم‌ترین اصول مرتبط عبارت‌اند از:

- ۱ اصل دوم: تأکید بر اسلام و مذهب شیعه دوازده‌امامی به عنوان مبنای حقوقی و فقهی کشور.
- ۲ اصل چهارم: الزام کلیه قوانین به تبعیت از موازین اسلامی که توهین به مقدسات را ممنوع می‌سازد.
- ۳ اصل دهم و یازدهم: حمایت از وحدت اسلامی و جلوگیری از اقداماتی که به تفرقه‌افکنی در میان مسلمانان بینجامد.
- ۴ اصل بیست و چهارم: آزادی بیان در حدود قوانین اسلامی مجاز است، اما اگر توهین به مقدسات صورت گیرد، این آزادی محدود می‌شود.

۵ اصل بیست و ششم و بیست و هفتم: آزادی احزاب و تجمعات در صورتی که مخالف اصول اسلامی نباشند. این اصول، مبنای تصویب قوانین جزایی در خصوص توهین به مقدسات قرار گرفته‌اند.

قوانین جزایی ایران درباره توهین به مقدسات

الف) قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲)

قانون مجازات اسلامی ایران، توهین به مقدسات را در قالب چندین ماده قانونی جرم‌انگاری کرده و برای آن مجازاتی مشخص کرده است. مهم‌ترین این مواد عبارت‌اند از:

۱ سبّ النبی و اهانت به پیامبر اسلام (ماده ۲۶۲ قانون مجازات اسلامی)

«هرکس پیامبر اعظم اسلام (ص) یا یکی از پیامبران الهی را دشنام دهد یا قذف کند، سبّ‌النبی محسوب شده و به اعدام محکوم می‌شود» این ماده یکی از شدیدترین مجازات را برای توهین به پیامبران الهی در نظر گرفته و برگرفته از احکام فقهی شیعه است.

۲. توهین به امامان معصوم و حضرت زهرا (س) (ماده ۲۶۳ قانون مجازات اسلامی)

«هرکس به امامان معصوم (ع) یا حضرت زهرا (س) توهین کند، مشمول حکم سبّ‌النبی خواهد بود و به اعدام محکوم می‌شود» از آنجا که در فقه شیعه، امامان دوازده‌گانه دارای مقام عصمت هستند، توهین به آنها مانند توهین به پیامبر تلقی می‌شود.

۳ اهانت به مقدسات اسلامی (ماده ۵۱۳ قانون مجازات اسلامی)

«هرکس به مقدسات اسلام یا یکی از انبیا و یا امامان معصوم (ع) یا حضرت زهرا (س) توهین کند، اگر مشمول سبّ‌النبی نباشد، به حبس از یک تا پنج سال محکوم خواهد شد» این ماده تفاوتی ظریف با ماده ۲۶۲ دارد، به این معنا که اگر توهین به مقدسات به حد سبّ‌النبی نرسد، مجازات آن حبس خواهد بود.

توهین به قرآن و اماکن مقدس (ماده ۵۶۴ قانون مجازات اسلامی)

«هرکس به قرآن کریم اهانت کند یا به مساجد و اماکن مقدسه اسلامی بی‌احترامی نماید، به حبس از یک تا پنج سال محکوم خواهد شد.» این ماده، علاوه بر توهین به قرآن، توهین به مساجد و اماکن مقدس اسلامی را نیز شامل می‌شود.

ب) سایر قوانین مرتبط با اهانت به مقدسات

۱. قانون مطبوعات (۱۳۶۴)

بر اساس ماده ۶ قانون مطبوعات، انتشار مطالبی که حاوی اهانت به مقدسات اسلامی باشد، ممنوع است و مجازات آن توقیف نشریه و مسئولیت کیفری برای نویسنده خواهد بود.

۲. قانون جرائم رایانه‌ای (۱۳۸۸)

این قانون، توهین به مقدسات از طریق فضای مجازی را جرم‌انگاری کرده است. ماده ۱۴ این قانون مقرر می‌دارد: «هرکس با استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی، محتوایی حاوی توهین به مقدسات اسلامی منتشر کند، به حبس از دو تا پنج سال یا جزای نقدی محکوم خواهد شد.» (قدسی، کوهیان افضل دهکردی، ۱۳۸۸)

۳.۲. بررسی رویه قضایی اجرای این قوانین در ایران

رویه قضایی ایران در برخورد با توهین به مقدسات نشان می‌دهد که مواردی که جنبه عمومی داشته و موجب جریحه‌دار شدن احساسات دینی شوند، با شدت بیشتری پیگیری می‌شوند. در برخی پرونده‌ها، توبه متهم می‌تواند در تخفیف مجازات مؤثر باشد. قوانین ایران در راستای حفظ احترام به ارزش‌های دینی جامعه تدوین شده است. همچنین قوانین جزایی ایران بر اساس منابع فقهی معتبر تدوین شده‌اند که از منظر حقوق اسلامی دارای مشروعیت هستند؛ اما در این راستا چالش‌هایی نیز دیده می‌شود. از جمله این چالش‌ها مشخص نبودن مرز بین نقد و توهین باعث شده است که برخی افراد به دلیل بیان نظرات انتقادی متهم به توهین شوند. همچنین مجازاتی مانند اعدام برای جرم توهین به مقدسات در سطح بین‌المللی مورد انتقاد قرار گرفته است بر این اساس برخی معتقدند که این قوانین می‌توانند برای سرکوب آزادی بیان مورد استفاده قرار گیرند. (فضائلی، احسن نژاد، ۱۳۹۸)

۳.۳. بررسی قوانین و مقررات در عربستان سعودی درباره توهین به مقدسات

عربستان سعودی فاقد قانون اساسی مدون به سبک کشورهای غربی است و به جای آن، قرآن کریم و سنت پیامبر اسلام (ص) به عنوان قانون اساسی این کشور محسوب می‌شوند. در عربستان سعودی، قوانین جزایی مدون به صورت محدود وجود دارد و بسیاری از احکام قضایی بر اساس تفسیرهای قضات از شریعت اسلامی صادر می‌شود. توهین به مقدسات اسلامی، به ویژه توهین به خداوند، پیامبر اسلام (ص)، صحابه و اماکن مقدس، جرمی سنگین محسوب می‌شود و می‌تواند مجازاتی از قبیل اعدام، حبس طولانی مدت و شلاق را در پی داشته باشد. مذهب رسمی عربستان سعودی، وهابیت است که شاخه‌ای از فقه حنبلی در اسلام سنی محسوب می‌شود. وهابیت تأکید زیادی بر توحید و پرهیز از بدعت دارد و هرگونه انحراف از آموزه‌های اصلی اسلام را به شدت محکوم می‌کند. (نصیری مکارم، ۱۳۹۳) این رویکرد سخت‌گیرانه تأثیر مستقیمی بر قوانین مربوط به توهین به مقدسات در این کشور دارد. در چارچوب وهابیت، توهین به مقدسات شامل موارد زیر است:

توهین به خداوند و پیامبر اسلام (ص): هرگونه اهانت یا بی‌احترامی به خداوند یا پیامبر اسلام (ص) به عنوان کفر تلقی می‌شود و مجازات آن می‌تواند اعدام باشد.

توهین به صحابه: با توجه به جایگاه والای صحابه در وهابیت، هرگونه اهانت به آن‌ها جرم محسوب می‌شود و مجازات سنگینی دارد.

توهین به اماکن مقدس: بی‌احترامی به اماکن مقدسی مانند کعبه، مساجد و قرآن کریم نیز با مجازات شدید مواجه است. (توکلی، آقا بابایی، شاه ملک پور، ۱۳۹۴)

در آوریل ۲۰۲۰، عربستان سعودی اعلام کرد که مجازات شلاق را از سیستم قضایی خود حذف کرده و آن را با زندان یا جریمه نقدی جایگزین می‌کند. این تغییر به عنوان بخشی از اصلاحات حقوق بشری در این کشور تلقی می‌شود. در واقع قوانین سخت‌گیرانه در مورد توهین به مقدسات نشان‌دهنده تأکید بر حفظ قداست دینی و جلوگیری از تفرقه در جامعه است. این قوانین نشان‌دهنده تعهد عربستان سعودی به اجرای شریعت اسلامی به عنوان مبنای قانونی کشور است؛ اما از طرفی این قوانین می‌توانند به عنوان ابزاری برای سرکوب آزادی بیان و جلوگیری از نقدهای سازنده مورد استفاده قرار گیرند همچنین نبود قوانین مدون و اتکا به تفسیرهای قضات می‌تواند منجر به اجرای ناعادلانه و سلیقه‌ای مجازات شود. (جاوید، مکرمی قرطاول، ۱۳۹۰)

۴. تحلیل تفاوت‌ها و شباهت‌های مجازات توهین به مقدسات در ایران و عربستان

با وجود تفاوت‌های فقهی و حکومتی، نظام‌های حقوقی ایران و عربستان در زمینه جرم‌انگاری توهین به مقدسات اسلامی دارای شباهت‌هایی هستند:

الف) جرم‌انگاری توهین به خداوند، پیامبر اسلام (ص) و مقدسات اسلامی: هر دو کشور توهین به خداوند و پیامبر اسلام (ص) را به عنوان یکی از بزرگ‌ترین جرائم دینی تلقی می‌کنند و مجازات این جرم را اعدام تعیین کرده‌اند. در ایران، این حکم در ماده ۲۶۲ قانون مجازات اسلامی تصریح شده است. در عربستان نیز این جرم مشمول حد کفر و ارتداد است و معمولاً مجازات آن اعدام یا حبس ابد است، اگرچه این تصمیم به تشخیص قاضی دادگاه بستگی دارد. (اسدی، ۱۳۹۱)

ب) مجازات سخت‌گیرانه برای توهین به قرآن و اماکن مقدس: در ایران، ماده ۵۶۴ قانون مجازات اسلامی توهین به قرآن، مساجد و اماکن مقدس اسلامی را مستوجب حبس از یک تا پنج سال دانسته است. در عربستان، بر اساس فقه وهابیت، هرگونه اهانت به قرآن، اماکن مقدس مانند کعبه، مسجد الحرام و مسجد النبی، با شدیدترین مجازات روبرو خواهد شد. در بسیاری از موارد، این جرائم با اعدام یا شلاق و حبس ابد مواجه هستند. (بهمن پوری، حقانی خواه ۱۳۹۷)

ج) تأکید بر فقه اسلامی در تدوین قوانین جزایی: ایران قوانین جزایی خود را بر اساس فقه شیعه (جعفری) تنظیم کرده است و از منابع فقهی مانند تحریرالوسیله امام خمینی (ره)، جواهر الکلام و کتاب‌های معتبر فقهی دیگر استفاده کرده است. عربستان قوانین مدون جزایی ندارد و قضات بر اساس فقه وهابیت (برگرفته از مذهب حنبلی) حکم صادر می‌کنند. (چاوشی، احمدی، ۱۳۹۱)

د) جرم‌انگاری توهین به شخصیت‌های مذهبی: در ایران، توهین به امامان معصوم (ع) و حضرت زهرا (س) مشمول حکم سب‌النبی است و مجازات آن اعدام است. (بهمن پوری، حقانی خواه ۱۳۹۷)

در عربستان، توهین به خلفای راشدین، صحابه پیامبر و شخصیت‌های مقدس سنی جرم محسوب می‌شود و می‌تواند به مجازات اعدام یا حبس‌های طولانی مدت منجر شود. (عالی پور، یکرنگی، ۱۳۹۶)

۱.۴. تفاوت‌های نظام‌های حقوقی ایران و عربستان در مجازات توهین به مقدسات

الف) تفاوت در مبنای فقهی: قوانین در ایران بر اساس فقه جعفری (شیعه دوازده‌امامی) تدوین شده و بر مقام عصمت امامان معصوم تأکید دارد. در حالی که در عربستان قوانین برگرفته از فقه وهابیت (مذهب حنبلی) است و در آن، عصمت امامان معصوم مورد قبول نیست، اما حرمت صحابه و خلفای راشدین حفظ می‌شود.

ب) تفاوت در نوع مجازات و اجرای احکام: در ایران مجازات در قوانین مدون تدوین شده و شامل حبس، شلاق و اعدام است. اجرای احکام نیز توسط قوه قضاییه و بر اساس قوانین مصوب انجام می‌شود در حالی که در عربستان مجازات به تشخیص قضات شرعی و فتاوی علمای وهابی بستگی دارد و در بسیاری از موارد، اجرای احکام بدون وجود قانون مدون صورت می‌گیرد.

ج) تفاوت در حوزه آزادی بیان و محدودیت‌های قانونی: در ایران آزادی بیان در چارچوب قوانین اسلامی و قانونی مجاز است، اما توهین به مقدسات جزو جرائم قابل تعقیب عمومی محسوب می‌شود. در عربستان آزادی بیان تقریباً وجود ندارد و هرگونه نقد و یا حتی بحث‌های مذهبی حساس می‌تواند به محکومیت سنگین و مجازات اعدام منجر شود.

د) تفاوت در تأثیرات حکومتی بر قوانین دینی: در نظام جمهوری اسلامی ایران با قوانین مشخص و مدون اداره می‌شود و احکام شرعی توسط دادگاه‌های رسمی اجرا می‌شود. در عربستان حکومت مبتنی بر سلطنت مطلقه است و قضات قدرت زیادی در تفسیر و اجرای احکام شرعی دارند.

۲.۴. تأثیر مذهب، حکومت و دیدگاه‌های حقوق بشری بر قوانین ایران و عربستان

در ایران، مذهب شیعه تأکید زیادی بر عدالت اجتماعی، اجتهاد و اصول فقهی دارد و قوانین بر این اساس تدوین شده‌اند. در عربستان، مذهب وهابیت تفسیری سخت‌گیرانه از شریعت اسلامی ارائه می‌دهد و بسیاری از مجازات را اجباری و غیرقابل تغییر می‌داند. در ایران، قوه قضاییه نقش نظارتی بر اجرای قوانین را دارد و در برخی موارد، امکان عفو یا کاهش مجازات وجود دارد در عربستان، قدرت قوه قضاییه مستقل نیست و بسیاری از احکام قضایی تحت تأثیر سیاست‌های پادشاهی قرار دارند. ایران و عربستان هر دو با انتقادات سازمان‌های بین‌المللی حقوق بشری روبه‌رو هستند، به ویژه در زمینه مجازات اعدام، محدودیت آزادی بیان و مجازات شدید. (نصیری حامد، مکارم، ۱۳۹۳) عربستان به دلیل اجرای احکام بدون دادگاه‌های منصفانه و استفاده از روش‌های شدید مانند گردن زدن و شلاق، با انتقادات بیشتری مواجه است. ایران به دلیل اجرای احکام اعدام در مواردی مانند سب‌النبی و محدودیت آزادی بیان تحت فشار سازمان‌های حقوق بشری قرار دارد. (اسدی، ۱۳۹۱) این بررسی نشان می‌دهد که قوانین مربوط به توهین به مقدسات در هر دو کشور ماهیت دینی دارند، اما تأثیرات سیاسی و اجتماعی متفاوتی را ایجاد کرده‌اند. در ادامه مقاله، به چالش‌ها و نقدهای وارده به این قوانین پرداخته خواهد شد. در ایران، قوانین مرتبط با توهین به مقدسات، محدودیت‌های قابل توجهی بر آزادی بیان اعمال می‌کنند. (فضائلی، احسن نژاد، ۱۳۹۸) ماده ۵۱۳ قانون مجازات اسلامی تصریح می‌کند: «هر کس به مقدسات اسلام یا هر یک از انبیای عظام یا ائمه طاهرین (ع) یا حضرت صدیقه طاهره (س) اهانت کند، اگر مشمول حکم ساب‌النبی نباشد، به حبس از یک تا پنج سال محکوم خواهد شد.» این ماده به دلیل عدم تعریف دقیق «توهین» و «مقدسات»، می‌تواند به صورت گسترده تفسیر شود و منجر به محدودیت‌های جدی در بیان نظرات و عقاید گردد. در عربستان سعودی، قوانین سخت‌گیرانه‌ای در مورد توهین به مقدسات وجود دارد که به طور مستقیم آزادی بیان را محدود می‌کند. به عنوان مثال، رائف بدوی، وبلاگ‌نویس سعودی، در سال ۲۰۱۴ به اتهام «توهین به اسلام» به ۱۰ سال زندان، ۱۰۰۰ ضربه شلاق و جریمه نقدی محکوم شد.

این حکم به دلیل ایجاد وب‌سایتی برای بحث درباره مسائل دینی صادر شد. قوانین ایران در زمینه توهین به مقدسات، تعاریف دقیقی از مفاهیمی مانند «مقدسات» و «توهین» ارائه نمی‌دهند. این ابهام می‌تواند منجر به تفسیرهای سلیقه‌ای و اعمال مجازات ناعادلانه شود. به‌عنوان مثال، نقدهای علمی یا هنری ممکن است به عنوان توهین تلقی شوند و افراد به‌ناحق مجازات شوند. (جاوید، مکرمی قرطاول، ۱۳۹۰) در عربستان سعودی نیز عدم وجود قوانین مدون و اتکا به تفسیرهای قضات از شریعت اسلامی، منجر به ابهامات زیادی در تعریف جرائم مرتبط با توهین به مقدسات شده است. (اسدی، ۱۳۹۱) این وضعیت می‌تواند به سوءاستفاده‌های قضایی و اعمال مجازات سنگین بدون معیارهای مشخص منجر شود. اجرای سخت‌گیرانه قوانین توهین به مقدسات در ایران، می‌تواند منجر به سرکوب مخالفان سیاسی و اجتماعی شود. این قوانین ممکن است به عنوان ابزاری برای محدود کردن آزادی‌های مدنی و سرکوب صداهای منتقد مورد استفاده قرار گیرند. در عربستان سعودی، قوانین مربوط به توهین به مقدسات، تأثیرات عمیقی بر فضای اجتماعی و سیاسی دارند. این قوانین می‌توانند به عنوان ابزاری برای سرکوب فعالان حقوق بشر و مخالفان سیاسی مورد استفاده قرار گیرند و فضای عمومی را به شدت محدود کنند.

۵. نتیجه‌گیری

مجازات توهین به مقدسات در نظام‌های حقوقی ایران و عربستان سعودی، بازتابی از مبانی فقهی و ساختار حکومتی این کشورها است که هر دو با تکیه بر اصول اسلامی، مجازات سخت‌گیرانه‌ای را برای این جرم در نظر گرفته‌اند. در ایران، قوانین جزایی بر اساس فقه شیعه تنظیم شده‌اند و توهین به پیامبر اسلام (ص) و امامان معصوم (ع) را در قالب سب‌النبی و ساب‌الامام مستوجب مجازات شدیدی مانند اعدام می‌دانند. همچنین، سایر اهانت‌های مرتبط با مقدسات، همچون توهین به قرآن، مساجد و شعائر دینی، مشمول مجازات حبس، شلاق یا جزای نقدی هستند که در قانون مجازات اسلامی تصریح شده است. در مقابل، عربستان سعودی که ساختار قضایی آن مبتنی بر فقه وهابیت است، قوانین مدون جزایی ندارد و احکام مربوط به توهین به مقدسات بر اساس تفسیرهای قضات از شریعت اسلامی صادر می‌شود که در بسیاری از موارد، مجازات اعدام یا زندان‌های طولانی را به دنبال دارد. شباهت عمده دو کشور در این زمینه، جرم‌انگاری گسترده توهین به مقدسات، مجازات سخت و تأکید بر اجرای احکام فقهی است، اما تفاوت‌های مهمی در مبانی فقهی، نحوه تدوین و اجرای قوانین و میزان سخت‌گیری در مجازات میان ایران و عربستان مشاهده می‌شود. در حالی که ایران توهین به اهل‌بیت (ع) را در کنار توهین به پیامبر (ص) جرم‌انگاری کرده است، در عربستان سعودی، توهین به خلفای راشدین و صحابه نیز جرم سنگینی محسوب می‌شود. علاوه بر این، نظام قضایی ایران بر اساس قوانین مدون عمل می‌کند، در حالی که در عربستان سعودی، تصمیم‌گیری‌ها عمدتاً بر اساس فتاوی قضات و دیدگاه‌های شریعت‌محور انجام می‌شود که ممکن است به اجرای ناعادلانه احکام بینجامد. با این حال، هر دو کشور به دلیل شدت مجازات اعمال‌شده برای این جرم، از سوی سازمان‌های حقوق بشری مورد انتقاد قرار گرفته‌اند. سازمان ملل و نهادهای بین‌المللی، بارها درخواست کرده‌اند که این کشورها قوانین خود را در راستای تضمین حقوق بشر و آزادی بیان اصلاح کنند. چالش‌های موجود در قوانین ایران و عربستان شامل محدودیت‌های شدید آزادی بیان، ابهام در تعریف مصادیق توهین، امکان سوءاستفاده از قوانین برای سرکوب منتقدان و تعارض با استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر است که نیازمند بازنگری و اصلاحات جدی است. از نظر اجتماعی، اجرای این قوانین تأثیرات گسترده‌ای بر جوامع این کشورها داشته و سبب شده است که برخی منتقدان، آزادی‌های مدنی و رسانه‌ای را محدود شده ببینند. همچنین، فقدان شفافیت در رویه‌های قضایی و اجرای مجازات سنگین،

باعث نگرانی فعالان حقوق بشر و افزایش فشارهای بین‌المللی بر این کشورها شده است. در عین حال، طرفداران این قوانین معتقدند که حفظ مقدسات دینی برای استحکام جامعه اسلامی ضروری است و این قوانین مانع از تفرقه‌افکنی و بی‌احترامی به باورهای دینی مردم می‌شوند. با این وجود، در دنیای معاصر که آزادی بیان به عنوان یک اصل بنیادین در بسیاری از کشورها پذیرفته شده است، ضروری است که قوانین مربوط به توهین به مقدسات به شکلی تنظیم شوند که میان حفظ حرمت عقاید مذهبی و تضمین حقوق اساسی شهروندان تعادل ایجاد شود. در این راستا، پیشنهاد می‌شود که نظام‌های حقوقی ایران و عربستان، ضمن بازنگری در تعاریف قانونی توهین به مقدسات، رویکردی متعادل‌تر در قبال این جرم اتخاذ کنند تا هم از تفسیرهای افراطی جلوگیری شود و هم امکان بهره‌برداری سیاسی از این قوانین کاهش یابد. همچنین، شفاف‌سازی روندهای قضایی، تدوین معیارهای دقیق برای جرم‌انگاری و بازنگری در مجازات می‌تواند به کاهش فشارهای بین‌المللی و بهبود وجهه حقوقی این کشورها کمک کند. بررسی تطبیقی مجازات توهین به مقدسات در ایران و عربستان نشان می‌دهد که این دو کشور به‌رغم تفاوت‌های بنیادین در مذهب و حکومت، در این زمینه رویکردهای مشابهی دارند، اما شدت اجرای احکام در عربستان و سخت‌گیری بیشتر در ایران در برخی موارد، تمایزاتی را میان این دو کشور ایجاد کرده است. از منظر اصلاحات حقوقی، گام نخست می‌تواند ارائه تعاریف روشن‌تر از مفاهیم توهین به مقدسات باشد تا از تفسیرهای سلیقه‌ای جلوگیری شود. همچنین، تعدیل در میزان مجازات می‌تواند به همسویی بیشتر با استانداردهای بین‌المللی کمک کند، چراکه بسیاری از کشورها، حتی برخی کشورهای اسلامی، برای این جرم مجازات سبک‌تری در نظر گرفته‌اند. به‌طور کلی، مقاله حاضر نشان داد که قوانین مربوط به توهین به مقدسات در ایران و عربستان، به‌شدت متأثر از فقه اسلامی هستند و با چالش‌های متعددی مواجه‌اند که نیاز به اصلاح و به‌روزرسانی دارند تا میان اصول دینی و معیارهای جهانی عدالت اجتماعی، تعادلی منطقی برقرار شود.

منابع و مآخذ

- احمدیان، حسن (۱۳۹۱) دین و دولت در عربستان سعودی: از دولت وهابی تا وهابیت دولتی، کتاب خاورمیانه ویژه مسائل داخلی عربستان، موسسه فرهنگی مطالعاتی و تحقیقات ابرار معاصر تهران.
- اسدی، علی‌اکبر (۱۳۹۱) اصلاحات و قدرت سیاسی در عربستان، کتاب خاورمیانه، ویژه مسائل داخلی عربستان، موسسه فرهنگی مطالعاتی و تحقیقات ابرار معاصر تهران.
- بهمن پوری، عبدالله و حقانی خواه حسین (۱۳۹۷) تحلیل جرم سب‌النبی در فقه اسلامی و قوانین کیفری، تهران: انتشارات مجلد.
- بهمن پوری، عبدالله؛ حقانی خواه حسین و علیشاهی قلعه جوقی، ابوالفضل (۱۳۹۸) معناشناسی سب‌النبی (ص) و نحوه تحقق آن با نگاه به قانون مجازات اسلامی، ۹۲ فصلنامه فقه و اصول، سال پنجاه و یکم، شماره ۵۱.
- توکلی، فاطمه و آقا بابایی، حسین و شاه ملک پور، حسن (۱۳۹۴) مبانی دینی و اصول جرم‌انگاری توهین به مقدسات و چالش‌های فرارو، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال ششم، شماره ۲.
- جاوید، محمدجواد و مکرمی قرطاول، یاسر (۱۳۹۰) نقش کشورهای اسامی در تدوین و تصویب اسناد جهانی حقوق بشر، فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، سال اول، شماره اول.
- چاوشی، سید حسن و احمدی، سید محمد مهدی (۱۳۹۱) بررسی حکم هتک حرمت مقدسات در فقه اسلامی، مطالعات فقهی و فلسفی، شماره ۱۱.

خدادادی، اشرف و داداش نژاد، داود (۱۳۹۷) توهین به مقدسات در اسناد بین‌المللی، قوانین موضوعه برخی از کشورها از جمله ایران و متون فقهی، تهران: انتشارات جنگل

عالی پور، حسن و یکرنگی، محمد (۱۳۹۶) نظام حقوقی و حقوق بشر در عربستان، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ششم، شماره اول.

فضائلی، مصطفی و احسن نژاد، مسعود (۱۳۹۸) بررسی تطبیقی برخی مفاد گزارش گزارشگران ویژه شورای حقوق بشر در خصوص وضعیت حقوق بشر در ایران با نظام حقوقی ایران، فصلنامه مطالعات تطبیقی، دوره ۱، شماره ۲

قدسی، سید ابراهیم و کوهیان افضل دهکردی، امین (۱۳۸۸) «مقدسات و توهین به آن در حقوق کیفری ایران» مجله مطالعات اسلامی فقه و اصول، ۱، ش ۴،

نصیری حامد، رضا و مکارم، سوده (۱۳۹۳) تأملی نظری بر ضمانت اجرای حقوق بشر در اسلام، فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، سال دوم، شماره چهارم.

Comparative analysis of the punishment for insulting holy things in the legal system of Iran and Saudi Arabia

Salameh-abolhasani *¹
Nader.aghighi ²

Abstract

The present research deals with the comparative investigation of the punishment for insulting the holy things in the legal systems of Iran and Saudi Arabia and analyzes the similarities and differences of these laws from the perspective of jurisprudence, executive and human rights. In Iran, the laws related to insulting holy things are compiled based on Shia jurisprudence (Jaafari) and include articles such as Article 262 of the Islamic Penal Code, which considers Sab-ul-Nabi (insulting the Prophet of Islam) to be executed. Also, insulting Imam Masoom and Hazrat Zahra (PBUH) faces the same punishment. In addition, insulting the Quran, mosques and other Islamic holy places is also punishable by imprisonment, whipping and fine. On the other hand, Saudi Arabia, whose legal system is based on Wahhabi jurisprudence and Hanbali religion, does not have codified penal laws, and its Shariah rulings are issued mainly based on judges' interpretations of Islamic Shariah. In this country, insulting God, the Prophet of Islam (PBUH), the Companions, and holy places is usually punishable by death, long-term imprisonment, and whipping. The findings of the research show that both countries share the widespread criminalization of insulting holy things and severe punishments. However, there are important differences in jurisprudential foundations, the type of holy things supported, the way of drafting laws and the way of executing rulings among them

Keywords

Insulting the sacred, legal systems, Iran, Saudi Arabia.

1. Assistant Professor, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran Salameh-abolhasani@yahoo.com
2. PhD student in criminal law and criminology, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran, Nader.aghighi1402@gmail.com